

رجال حدیث

مباحثی چند از بحث مفصل و شیرین «علم الحدیث» در تاریخ اسلام طی سالی چند نخست در مجله آستان قدس رضوی و سالنامه معارف جعفری و سپس سالنامه ارمان تشیع نشر یافت ، اینک فصلی چاپ نشده از آن بحث بعنوان « رجال حدیث » بمجموعه بسیار ارزنده سالنامه معارف جعفری اهدا می گردد ، گرچه گویندگان دانشمند و نویسندگان ارجمند دینی خود بی نیازند ، اما برای اینکه خوانندگان محترم بدانند جهت نشر معارف دین و تحکیم عقاید مسلمین گذشتگان چه رنجها برده و چگونه زحمتها کشیده اند و مسلمانان عموماً ویژه شیعیان در نشر فرهنگ عمومی جهان تا چه حدی حق دارند مختصری بطور نمونه ارائه شد که فقط طالبانی مباحث بیشتر را بمآخذ اولیه رهنمون باشد ، و از جانب این ناتوان ارمانی بدان ارزنده کتابیکه دانشمندان دین و نویسندگان شریعت حضرت سید المرسلین (ص) می نویسند بحساب آید، و اینک خلاصه بحث ما:

چرا رجال حدیث بوجود آمد؟ -- شرایط صحت حدیث از نظر بخاری و مسلم - تقدیم شیعه در علوم - حقیقت چیست؟ طبقات رجال حدیث در شیعه - ترجمه شش نفر از روایان حدیث -- کتابهاثیکه اهل سنت در رجال نوشتند کتب شیعه - توجه - یک سؤال از مردم و یک سخن با مردم یک قاعده لطیف عامی - خاتمه .

محب الاسلام

چرا رجال حدیث بوجود آمد؟

نظربفوت اصحاب رسول اکرم ﷺ و رسیدن احادیث پیامبر (ص) بتابعین ، و دوره بعد که تابع تابعین خوانده میشوند و فوت این طبقه و وصول احادیث بطبقات بعدی لازم گردید که اشخاص و افرادی که از قول رسول خدا ﷺ سخنی و یا سخنانی نقل میکنند در آغاز خود شناخته شوند ، مبدا کسانی از دشمنان اسلام در لباس دوستی با ترویج احادیث مجعول و دروغ بریسه اسلام تیشه زنند : چه بافتوحات اسلامی و وسعت نطق مسلمانان و ورود مردم گوناگون از ملل مختلف بین مسلمانان بیم آن میرفت که بدخواهانیکه در میدان جنگ مغلوب مسلمانان شده اند ، بین مسلمین مخفی شوند و در سنگر دین از پشت به اهل دین ضربت وارد سازند همانطوری که کعب الاحبار یهودی و یامین بن یامین کلیمه ، و ابن منبه یهود اسرائیلیاتی بنام حدیث بین مسلمین نشر دادند ... (۱) و سایر دروغ بانان دیگر که مورد لعن ائمه معصومین علیهم السلام قرار گرفتند : مانند فارس بن حاتم قزوینی - حسن بن محمد بن بابا و محمد بن نصیر نمیری - ابی طاهر بن محمد ابن علی بن بلال - احمد بن هلال - حسین بن منصور حلاج. دانشمندان خبیر و مسلمانان بصیر بادقت و تعمق توجه بشرح حال راویان ، و ثبت جزئیات حال رواة برای حدیث ، قواعدی وضع کردند که بدان وسیله «رجال حدیث» شناخته شده و هرگونه وضاع حدیث و جعل روایت رسوا میشوند .

شرایط صحت حدیث از نظر بخاری و مسلم

نخستین صحیح از صحاح ششگانه حدیثی اهل سنت بترتیب صحیح بخاری و سپس صحیح مسلم است. که اول بنقل ابن حجر شامل ۷۳۹۷ حدیث و بنقل ابن خلدون ۹۲۰۰ حدیث مسند است که باضافه معلقات و متابعات بالغ بر ۹۰۸۲ حدیث میشود و با حذف مکررات ۲۷۶۲ حدیث باقی میماند. و بنقل نووی پس از حذف مکررات شامل چهار هزار حدیث است.

صحیح مسلم: شامل ۷۲۷۵ حدیث است که با حذف مکررات بالغ بر ۴۰۰۰ حدیث میگردد.

بخاری شرایط ذیل را برای راویان حدیث که باصطلاح «رجال» حدیث گفته میشوند لازم دانسته است:

- ۱- تمامی راویان علاوه بر اسلام، مورد اعتماد و وثوق باشند.
- ۲- سلسله اسناد حدیث میبایست پیوسته بمعصوم باشد.
- ۳- آخرین راوی حدیث غیر مشهور (شاذ) نباشد.
- ۴- متهم و فراموشکار و دارای عقاید باطله نباشد.

و اما مورد اختلاف بین مسلم و بخاری فقط نسبت به «لقاء» (۱) و دیدار، راوی با کسیکه از وی نقل حدیث مینماید، میباشد که بخاری شرط مزبور را لازم دانسته و مسلم غیر لازم.

البته در مصادیق بین این دو اختلاف است زیرا شخصی را بخاری

ثقة ومورد اعتماد دانسته، در صورتیکه مسلم ویر امور را اعتماد نمیداند. (۱)
تقدم شیعه در علوم .

نخستین شخصی که دانش حدیث را تدوین کرد ابو رافع مولى الرسول بود . و سیوطی در کتابش تدریب الراوی گمان کرده تدوین حدیث در اول قرن یکم هجری شد و گفته است واما ابتداء تدوین الحدیث فانه وقع فى رأس المائة فى خلافة عمر بن عبدالعزیز بامره الی ابی بکر بن ابی حزم ، آقا سید حسین صدرالدین در صفحه ۲۷۸ تأسیس الشیعه بتفصیل این گمان را رد نموده و صحیح آنستکه تدوین دانش حدیث در زمان پیغمبر شده چنانچه نجاشی در سرگذشت محمد بن عذافر ذکر نموده بصفحه ۲۷۸ و ۲۷۹ تأسیس الشیعه رجوع شود (۲)

۱- شرایط صحت حدیث نزد مسلم از این قرار است : ان یکون الحدیث متصل الاسناد بنقل الثقة عن الثقة من اوله الی منتهاه سالما من الشذوذ والعلّة فاذا كان الحدیث واته کلام ثقات غیر ان فیهم ابی الزبیر الملکی مثلا او سهیل بن ابی صالح و العلاء ابن عبدالرحمن او حماد بن مسلمة قالوا فیہ هذا صحیح علی شرط مسلم و لیس بصحیح علی شرط البخاری ، لکون هؤلاء عند مسلم ممن اهتمت فیهم الشروط المعتبرة و لم یثبت عند البخاری ذلك فیهم و کذا حال البخاری فیما خرجه من حدیث عکرمه مولى ابن عباس و غیرهم من احتج بهم البخاری و لم یحتج بهم المسلم . (شرح نووی بر صحیح مسلم در حاشیه ارشاد الساری - به نقل علم الحدیث)

حقیقت چیست ؟

ما در مباحث گذشته گفتیم جهت این اختلاف نظر چیست ؟ و خلاصه آن از اینقرار است که بر اثر جمله تاریخی : «حسبنا کتاب الله» غیر شیعه از صدر اسلام تا زمان عمر بن عبدالعزیز چیزی ننوشتند ، و از جمله خدمات این خلیفه اموی همین امر بجمع و تدوین حدیث است .

اما شیعه از همان زمان رسول اکرم (ص) و علی بن ابیطالب (ع) با رسول اکرم (ص) و با اشاره مولای متقیان حدیث را نوشته اند که سلسله این نگارش تا کنون امتداد یافته است لهذا نخستین شخصی که در حدیث کتابی تدوین کرده سلمان فارسی صحابه رسول اکرم بود که کتاب حدیث الجاثلیق رومی که پادشاه روم آنرا فرستاده بود نوشته چنانچه شیخ طوسی در فهرست خود «مصنفی الشیعه» ذکر نموده است .

(فهرست شیخ ط نجف ص ۱۰۶) . کتابخانه فضیله قم

ابن شهر آشوب در کتابش معالم العلماء آورده است : «ان اول من صنف فیہ امیر المؤمنین ثم سلمان الفارسی» و پس از سلمان فارسی نخستین شخصی که در دانش حدیث کتابی جمع آوری کرده ابوذر غفاری است .

طبقات رجال حدیث در شیعه

طبقة نخست : اصبح بن نباته مجاشعی کوفی (۱) عبدالله بن ابی رافع کاتب امیر المؤمنین - الحرث بن عبدالله اعور همدانی (۲) ربیعة بن

۱ - الاصبح ابن نباتة المجاشعی کان من خاصة امیر المؤمنین (ع) و عمر بمده روی عنه عهد الاشتر و وصیته الی محمد ابنه (نجاشی)

۲ - الحرث بن عبدالله بن اوسی الحجازی کنیته ابو بشیر (رجال شیخ طوسی)

سمیع (۱) سلیم بن قیس هلالی - علی ابن ابی رافع - میثم تمار - عبدالله بن حر - محمد بن قیس بجلی (۲) - یعلی بن مره .

طبعة دوم :

علی ابن الحسین (ع) جابر بن یزید جعفی (۳) - زید شهید - حسین بن ثور زیاد بن المنذر .

کتابخانه فیضیه قم

طبعة سوم :

یحیی بن قاسم - عبدالمؤمن - زرارة بن اعین (۴) محمد بن مسلم بسام صیرفی - ابو عبیده خذاء - زکریا بن عبدالله - ثور بن قمامة - مجد بن زائده حضرمی - معاویة بن عمارة - مطلب زهری - عبدالله بن میمون .

۱ - ربیعة بن سمیع عن امیر المؤمنین (ع) له کتاب فی زکوة النعم ...
محمد بن یزید عن عبده ربیعة بن سمیع عن امیر المؤمنین (ع) انه کتب له فی الصدقات النعم وما یؤخذ من ذلك و ذکر الکتاب (نجاشی)

۲ - محمد بن قیس ابو عبدالله البجلی ثقة عین کوفی شیخ نجاشی ویرا از اصحاب امام صادق (ع) شمرده است .

۳ - جابر بن یزید ابو عبدالله و قیل ابو محمد الجعفی عربی قدیم لقی اباجعفر و اباعبدالله و مات فی ایامه سنة ثمان و عشرين و مائة روى عنه جماعة (نجاشی) شیخ نجاشی شرحی مفصل و همچنین ابو عمرو کشفی بتفصیل از وی سخن گفته اند .

۴ - زرارة بن اعین همانست که امام صادق (ع) بوی فرمود که نامت بین نامه‌های اهل بهشت بدون «الف» است زراره گفت فدایت شوم نام «عبدربه» است و لقبم زراره - عمو می گفت هر حرفی که از فتاوی امام جعفر صادق (ع) ←

طبقه چهارم :

این طبقه از روایة حدیث بسیارند و نوعاً از امام صادق علیه السلام روایت کرده‌اند مرحوم شهید محمد بن مکی در کتابش الذکری آورده است چهار هزار مرد از حجاز و خراسان و شام از پاسخهای امام ابو عبدالله الصادق علیه السلام نوشتند ، و همچنین از مولانا الباقر علیه السلام دائرة المعارف اهل سنت گرچه دیر نوشتند اما بسیار کوشیدند و کتاب بسیاری نوشتند که نمونه‌ای از نتیجه زحمات آنان بقرار ذیل است .

الف - کتب مخصوص شرح حال صحابه پیغمبر (ص)

مانند :

- ۱ - الاستیعاب فی اسماء الاصحاب تألیف ابی عمر یوسف بن عبدالله بن محمد بن محمد بن عبدالبر مالکی .
- ۲ - الاصابة فی تمییز الصحابة - اثر احمد بن علی معروف به «ابن حجر» عسقلانی .

۳ - اسد الغابة فی معرفة الصحابة تألیف عزالدین علی بن محمد

→ بشنوم ایما من زیاده می گردد- زراره همانستکه امام صادق (ع) فرموده اگر زراره نمیبود، بیم آن داشتم که احادیث پدرم نابود شوند (رجال کشی) ابن ابی عمیر گفت: به جمیل بن دراج گفتم چه محضر نیکو و مجلس زیبا و مفیدی داری گفت آری بخدا سوگند ماهه حضور اطراف زراره جز کودکان مکتبی حضور معلم بیش تر نبودیم . (رجال کشی) زراره بن اعین بن سمن ... شیخ اصحابنا فی زمانه و مقدمه هم و کان قاریاً فقیهاً متکلماً شاعراً ادیباً قد اجتمعت فیهِ خلال الفضل والدین صادقاً فیما برویه ومات زراره سنة خمسین ومائة (رجال نجاشی)

ابن اثیر جزری .

ب- کتبی که مخصوص شرح حال راویان احادیث تدوین شده.

تعداد این کتب بسیار است : مانند المسند الکبیر علی اسماء الرجال: از مسلم بن حجاج قشیری صاحب «صحیح» و الجامع الکبیر علی الابواب و اوهام المحدثین از همان مؤلف و تأویل المختلف از ابن قتیبة دینوری درسوزی متوفی ۲۷۶ صاحب الامامة والسیاسة .

ج - کتابهایی که در شرح حال رجال غیر از راویان احادیث نگاشته شده است .

د - کتابهایی در باره طبقات رجال نگارش یافته است مانند : « الطبقات الکبیر » و « الطبقات الصغیر » تألیف محمد بن سعد کاتب واقدی .

ه - نوعی از کتب بسیار پیرامون طبقات فرقه خاصی نوشته شده چون طبقات شافعی ، حنفی ، حنبلی ، مالکی ، شیعه ، یازشکان ، لغویین، نحویین، ادباء ، شعر او امثال آنها .

و - يك قسمت از کتب در شرح حال علمای يك شهر اعم از سکنه و واردین تألیف شده است مانند :

تاریخ بغداد: تألیف خطیب بغدادی .

تاریخ دمشق تألیف ابن عساکر .

ز - یکنوع کتب در خصوص تراجم احوال ادبا و شعرا تدوین شده است مانند .

معجم الادباء تألیف یاقوت

معجم الشعرا تألیف مرزبانی

ح - کتابهایی درباره شعرای فرقه خاصی تحریر یافته چون کتاب :

نسمة السحر و کتاب الطلیعة

ط - یکتوع کتب در شرح احوال ادبای دوره ئی ازدوره ها تألیف

شده مانند :

الیتیمة الدهر الخریدة ، الدمیة ، السلافة ، و شاح الدمیة ،

نشوة السلافة .

ی - یکتوع کتب درباره رجال و بزرگان دوره ای خاص تصنیف

گشته است مانند کتب :

الدرر الكامنة فی اعیان المائة الثامنة .

خلاصة الاثر فی اعیان القرن الحادی عشر .

سلك الدرر فی اعیان القرن الثانی عشر .

یا - کتب دیگر مخصوص شرح حال حافظان قرآن است مانند

« طبقات الحفاظ » تألیف محمد بن احمد بن عثمان الذهبی المورخ

صاحب میر النبلا ، و میزان الاعتدال و فاتش بسال ۷۴۸ هـ

یب - کتابهایی پیرامون احوال عموم رجال اسلام قلمفرسائی

شده است مانند کتاب :

و فیات الاعیان تألیف ابن خلکان - احمد بن محمد بن ابراهیم

بن ابی بکر اربلی شافعی اشعری وی از آل برامکه است و فاتش رجب ۶۸۱ هـ .

الوافی بالوفیات تألیف الصفدی - صلاح الدین خلیل بن ایبک

ادیب فاضل کامل صاحب شرح لامیة العجم ، و فصل الختام و فاتش بسال

۶۶۴ دردمشق بوده است : و فی العبقات نقلا من الوافی بالوفیات انه ذکر الصفدی فیہ فی ترجمة النظام انه قال نص النبی (ص) علی ان الامام علی وعینه و عرفت الصحابة ذلك ولكن كتبه عمر لاجل ابی بکر رضی الله عنهما (۱) .

کتب شیعه :

شیعه امامیه اثناعشریه هم در این باره بتالیفات زیادی پرداخته اند و دست کمی از دیگران ندارند ، نظر باینکه اینان قائل باجتهاد در مسائل دین و عدم انسداد باب علم می باشند بیشتر کوشش خود را صرف تألیف کتابهایی در شرح احوال رواة احادیث نموده اند ، و از آنجا که شناسائی احوال راویان و تشخیص رواة راستگو و مورد اعتماد از غیر آنها ، از مهمترین مبانی اجتهاد بشمار می آید ، شیعه اثنی عشری در این مورد یعنی « علم رجال » تالیفات مفصل و مختصر بیشماری در هر دوره وزمانی از خود بجای گذاشته اند ، و در اینگونه کتب جز بندرت از غیر رواة نامی نبرده اند : مانند (رجال شیخ طوسی) که شیخ الطائفة در این کتاب روایتیکه از پیغمبر و ائمه دوازده گانه روایت کرده یا هیچ روایت نکرده اند نامی باختصار آورده است .

۲ - فهرست شیخ طوسی - شیخ الطائفة محمد بن حسن بن محمد طوسی متوفی ۴۶۰ صاحب تفسیر کبیر « التبیان » و اسفار جلیل دیگر (۲) .

۱ - هدیه الاحباب .

۲ - مادر گذشته ترجمه شیخ طوسی را که شیخ اجازه مامرحوم علامه -

۳ - رجال نجاشی - که این دو کتاب مخصوص شرح حال راویانی است که دارای تالیفات بوده اند ، با ذکر نام و تالیفات و سلسله سندی که بآنها منتهی می شود .

۴ - رجال کشی - که آنچه در حق رجال حدیث گفته اند بتفصیل بیان نموده است . از رجال قرن چهارم .

۵ - اختیار الرجال از شیخ الطائفة شیخ طوسی .

۶ - الرجال - از ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی متوفی ۳۲۹

۷ - خلاصة الاقوال (رجال) از علامه حلی (۶۴۸-۷۲۴)

۷ - رجال و نسب از زین الدین علی بن احمد عاملی جبعی

(شہید ثانی) (۹۱۱-۹۶۶)

۹ - قاموس الرجال علامه محمد بن یعقوب فیروز آبادی

متوفای ۷۱۸

۱۰ - ذخیرة (درایة) از شیخ بهاء الدین محمد عاملی ۹۵۲-۱۰۳۰

۱۱ - وجیزة (رجال) « « « «

۱۲ - وجیزة مجلسی دوم محمد باقر بن محمد تقی ۱۰۳۷-۱۱۱۰

۱۳ - الرجال بحر العلوم محمد مهدی مرتضی بن محمد طباطبائی

بروجردی غروی (۱۱۵۵-۲۱۱۲)

۱۴ - الرجال شیخ فخرالدین طریحی متوفی ۱۰۸۵

→ تهرانی حاج آقا زرنگ صاحب الذریعه بنام حیاة الشیخ ، نوشته بودند ترجمه کرده و درنامه آستان قدس شماره های ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - بطبع رسانند لهذا در این مقال بهمین مقدار بسیندو شد .

- ۱۵- کشف المقال علامه حلی
- ۱۶- مشرق الشمسین از شیخ بهائی
- ۱۷- جامع الرواة ۲ جلد علامه مولا محمد اردبیلی گویا پندر
مقدس اردبیلی است هدیة الاحباب را بنگرید
- ۱۸- قاموس الاعلام فاضل سامی آفندی
- ۱۹- لب الالباب حاج ملاجعفر استرابادی - صاحب الرياض-
مدائن العلوم - شرح التجريد
- ۲۰- مقياس الهداية حاج شيخ عبدالله مامقانی
- ۲۱- رواشح السماويه . از سيد ميرداماد متوفای ۱۰۴۰
- ۲۲- توضیح المقال حاج ملاعلی کنی متولد ۱۲۲۰
- ۲۳- منهاج المقال فی تحقیق احوال الرجال - میرزا محمد بن
علی حسینی
- ۲۴- الکنی والالقب ملاحیب اللہ کاشانی متوفی (۱۳۴۰ هـ)
- ۲۵- لب الالقب « « « « « «
- ۲۶- منتهی المقال شیخ عبدالله مامقانی
- ۲۷- الکنی والالقب حاج شیخ عباس قمی
- ۲۸- الرجال علامه شیخ عبدالنبی کاظمی
- ۲۹- شیخ عبداللطیف عاملی
- ۳۰- علامه استرابادی (ابو عبدالله) معاصر و صاحب اجازہ
محقق کرکی .
- ۲۱- نقد الرجال علامه السيد مصطفى تفریشی معاصر میرزا

محمد استرآبادی قرن ۱۳

۳۲- الرجال الکبیر علامه میرزا محمد استرآبادی متوفی ۱۰۲۲

صاحب رجال و سبط رجال صغیر و آیات الاحکام و حاشیه بر تهذیب .

۲۳- غایة المأمول شیخ منصور علی خائف

توجه :

در این بحث مختصر در پی آن نبودیم که تمام کتب رجالی شیعه و سنی را پس از استقصاء کامل فهرست کنیم بلکه از باب ارائه نمونه زحمات فریقین را خواستیم تقدیر کرده باشیم تا نسل های آینده بدانند برای فهم و تفهیم سخنان رسول اکرم (ص) نیاکان ما چه رنجها برده و زحماتها کشیده اند که آنچه در اختیار مردم قرار میدهند بعنوان بهترین سرمشق سعادت از احادیث رسول اکرم (ص) باشد تنها دربارهٔ راویان احادیث اینگونه دقت نظر و عمق توجه بکار برده اند، تو خود حدیث مفصل بخوان از این مجمل .

قسمتی از قواعد و اصطلاحات مربوط بر رجال و درایت حدیث را در مقالات گذشته مفصلا نوشته ایم و در انتشارات مذکور بطبع رسیده است .

آنجا که يك گوینده و یا نویسنده دینی از قول پیغمبر (ص) حدیثی را نقل میکند ، علاوه بر اینکه سخن بوسیله رسول خدا (ص) بعالم وحی الهی ارتباط دارد طی چهارده قرن مغزهای متفکر و روشن از نور ایمان و بسیار دقیق با دقت های طاقت فرسا از جهات عدیده آن حدیث را با موازین بسیار دقیق علمی سنجیده اند که آیا سخن از رسول خدا (ص) است یا خیر ؟ .

اینکه بحث مختصر مادر بارهٔ رجال حدیث است که واسطه وصول و ایصال و اتصال سلسله حدیث از رسول خدا (ص) بما هستند خوب دقت بفرمائید چقدر کتاب نوشته شده است ما باسفار جلیل «طبقات اعلام الشیعه» از شیخ اجازه ما مرحوم حاج آقا بزرگ تهرانی قدس سره و «اعیان الشیعه» علامه مرحوم سید محسن امین جبل عاملی طاب ثراه و سفر جلیل «الذریعة الی تصانیف الشیعه» اشاره نکردیم طالب تفصیل خود بهریک از این کتب رجوع کند باما هم آهنگ خواهد شد .

اهل دانش و بینش توجه دارند که در این مقال از علم الدرایه و علم اصول فقه و علوم مقدماتی ادبی جهت فهم احادیث هیچگونه سخنی بمیان نیامده است و قسمتی از این مباحث را در گذشته نوشته و قسمتی را هم در آینده طی فصول جداگانه ای خواهیم نوشت .

می دانیم یکی از علل توجه مردم بار خبار و احادیث آنستکه شنیده اند «احادیث موضوعه ای» هم بین اخبار و روایات اسلامی هست - مطلب چنان نیست که مردم توجه داشته و علماء اعلام و اهل فن متوجه نبوده اند نه بلکه بسیار دقیقاً متوجه بوده اند دلیلش آنکه طی قرون متمادی فریقین کتابهای مفصل و مشروح و درعین حال بسیار دقیق در بارهٔ «احادیث موضوعه» نوشته اند .

يك سؤال از مردم و يك سخن بامردم

گیرم در بازارهای دنیا ثقل و متقلب فراوان بود و مثلاً مطلا بجای طلا در چند دست مغشوش دست بدست گردید آیا این دلیل است که طلای اصیل در بازار نیست . . ؟ جواهرشناسی نیست . . ؟ محك

آزمایش اصیل از تقلب نیست چون در بازار اجناس تقلب موجود است آیا باید معاملات جوهرات بکلی را کد و معطل بماند...؟ یا جوهر شناسان بقول سعدی «گوهری» در پی گوهر تلاش میکنند و بدست می آورند و بریش هر چه تقلب و متقلب است میخندند .

گیرم زمانی بتحریرك خلفای جور چند نفر پول پرست و خدانشناس احادیثی جعل و برسول اکرم ﷺ نسبت دادند آیا این سبب می شود که امروز باشدت احتیاج ما به هدایت، و نیاز تأمین هدایت، پیروی از رسول خدا ﷺ ما همه احادیث رسول خدا و ائمه هداة مهدیین را نادیده بگیریم؟ اگر ما احادیث ائمه معصومین را نادیده بگیریم این خلاء را با چه می توانیم پر کنیم...؟ شما بگوئید بر فرض از سخنان رسول خدا ﷺ بگذریم آیا .

کدام سخن، فرضیه، کلام، علم و یا چیز دیگری است که با سخنان معصوم بتواند برابر کند...؟ مگر نهج البلاغه و صحیفه سجادیه را و فاطمه زهرا علیها السلام در مسجد، و خطبه سیدالشهدا ﷺ در شب عاشورا خطبه وادعیه مأثوره ائمه علیهم السلام را نظیری هست...؟! .

آیا این درست است که از این همه حقایق و معانی و لطایف دست برداریم که چند نفر شناخته شده چند سخن شناخته شده ای را نسبت برسول خدا داده اند .

در خاتمه دو قاعده علمی را از دو شخصیت علمی شیعی در شناسائی رواة احادیث به نثر و نظم بخواندگان محترم اهدا می کنیم که تأیید سخن ما باشد .

بِك قاعده لطیف علمی

مرحوم شیخ بهاء الدین محمد عاملی معروف بشیخ بهائی (ره) قاعده ای برسیبل اختصار وضع فرموده است که بسیاری از رجال حدیث بوسیله این قاعده شناخته می شود « کل جمیل جمیل - کل حمید حمید - کل صفوان صاف - کل عبدالسلام صالح غیر عبدالسلام بن صالح - کل یعقوب بلاخیه الا یعقوب بن شیهة - کل عاصم حسن - کل طلحة طالح » .

علامه مرحوم سید مهدی بن سید مرتضی طباطبائی قدس سره قاعده ای را در رجال بنظم آورده است که بدان (رجال حدیث) و مآلا حدیث شناخته می شود :

قدا جمع الكل على تصحيح ما
 و هم او لونجابه و رفعة
 فصحة عن جماعة فليعلمنا
 اربعة و خمسة و تسعة
 فالسنة الاولى من الامجاد
 اربعة منهم من الاوتاد
 زرارة كذا بريد قدا تى
 ثم محمد وليث يافتى
 كذا الفضيل بعده معروف
 و هو الذى ما بيننا معروف
 والسنة الوسطى اولوا الفضائل
 ربتهم ادنى من الاوائل
 جميل الجميل مع ابان
 و العبد لان ثم حمادان
 و الستة الاخرى هم صفوان
 و يونس عليهما الرضوان
 ثم ابن محبوب كذا محمد
 كذاك عبد الله ثم احمد
 و ما ذكرناه الاصح عندنا
 و شذوق من به خالفنا

ذکر العدة وصاحبها

خمسة اشخاص بهم ثم السند	عدة احمد بن عيسى بالعدد
ثم ابن ادريس و هم اخيار	على العلى و العطار
فهو لآء عدة بن عيسى	ثم ابن كورة كذا بن موسى
من كان فيه الامر غير سهل	و ان عدة التى عن سهل
كذا على بعد مع محمد	ابن عقيل وابن عون الاسدى
على بن الحسن و احمد	و عدة البرقى و هو احمد
و ابن لبراهيم واسمه على	و بعد زين بن اذينة على

(و جيزه شيخ در رجال)

اینک با کمال عذر خواهی از محضر دانش پژوهان و نویسندگان محترم دینی و با اجازه از خوانندگان محترم بمطلب «رجال حدیث» خاتمه داده و توفیق در راه خیر و صلاح و خدا پسند را جهت همگان از خداوند قادر متعال خواهانیم و طالبان بحث مفصل را بخواندن رساله «حدیث ما» در این موضوع راهنمایی میکنم.

آیامی دانید یکی از عجایب کار شیرخوار آن است

که همزمان غذا خوردن «مکیدن شیر پستان» میتواند از طریق

بینی نفس بکشد.

آیا می دانید گریه و اشک ویژه انسان است و سایر

حیوانات فاقد این خاصیت اند.